

PETER BIELIK A KOLEKTÍV

PODNIKOVOHOSPODÁRSKA TEÓRIA

NITRA 2021

Názov:

Podnikovohospodárska teória

Autori:

Dr. h. c. prof. Ing. Peter Bielik, PhD. (AH 7,71)

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

prof. h. c. doc. Ing. Natália Turčeková, PhD. (AH 7,38)

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

prof. h. c. doc. Ing. Izabela Adamičková, PhD. (AH 6,42)

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

doc. Ing. Renáta Benda Prokeínová, PhD. (AH 2,57)

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Ing. Tatiana Bullová, PhD. (AH 2,57)

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Ing. Dominika Čeryová, PhD. (AH 2,57)

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Ing. Zuzana Kapustová, PhD. (AH 2,57)

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Ing. Stefaniia Belinska (AH 0,32)

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Recenzenti:

Dr. h. c. prof. Ing. Tatiana Čorejová, PhD.

Žilinská univerzita, Žilina

prof. Ing. Miroslav Svatoš, CSc.

Česká zemědělská univerzita, Praha

Schválila rektorka Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre dňa 22. 9. 2021 ako vysokoškolskú učebnicu.

ISBN 978-80-552-2368-1

OBSAH

Predslov	7
I. ČASŤ PODNIKOVÉ HOSPODÁRSTVO	9
1. kapitola Podnik, jeho ciele, funkcie, znaky a postavenie v trhovej ekonomike	11
1.1 Podnikateľské prostredie a jeho vlastnosti	13
1.2 Podnik ako systém v prostredí – podnik ako článok	16
1.3 Ciele a funkcie podniku	18
1.4 Členenie podnikov	19
1.4.1 Podniky podľa právnej formy	20
1.4.2 Podniky podľa sektorov a odvetví činnosti	21
1.4.3 Technicko-organizačná charakteristika podniku	21
1.4.4 Podniky podľa veľkosti	22
1.4.5 Vlastníctvo podniku	25
1.5 Podnik a konkurenčné prostredie	25
1.5.1 Dokonalá konkurencia	26
1.5.2 Nedokonalá konkurencia a jej formy	28
1.6 Životný cyklus podniku	33
1.6.1 Založenie a vznik podniku	34
1.6.2 Rast podniku	35
1.6.3 Stabilizácia podniku	38
1.6.4 Kríza podniku a jeho zánik	39
1.7 Trh a jeho vplyv na premeny podniku	40
1.7.1 Mikroekonomická politika štátu. Zásahy štátu do dopytu a ponuky	41
1.7.2 Trhový mechanizmus, podstata. Ceny a cenový systém v trhovom mechanizme	42
1.7.3 Trh, jeho podstata. Trhové subjekty, ich charakteristika. Racionálnosť správania trhových subjektov	43
1.8 Stanovenie hodnoty podniku	44
1.9 Špecifiká poľnohospodárskych podnikov	44
1.10 Podnik a mechanizmy jeho podpory	48
1.10.1 Poľnohospodársky podnik a spoločná poľnohospodárska politika EÚ	49
2. kapitola Vývoj teórie podnikovej ekonomiky (náuka o firme)	55
2.1 Základné ekonomické teórie a historická podmienenosť ekonomiky firmy	63
2.2 Sociálno-ekonomické teórie firmy	81

2.2.1	Behavioristická teória firmy a jej súčasné varianty	81
2.2.2	Inštitucionalistické teórie firmy	83
2.2.3	Postkeynesovské teórie firmy	84
3.	kapitola Výrobná činnosť podniku	87
3.1	Výrobný proces podniku	88
3.1.1	Členenie výrobného procesu	90
3.1.2	Výrobok a jeho tvorba	91
3.1.3	Ukazovatele hodnotenia výrobného procesu	92
3.1.4	Formy a typy výroby	96
3.2	Výrobný program a výrobný profil podniku	99
3.2.1	Tvorba výrobného programu z hľadiska požiadaviek trhu	100
3.2.2	Tvorba výrobného programu z hľadiska materiálnych zdrojov podniku	105
3.3	Výrobná kapacita podniku	105
4.	kapitola Majetková a kapitálová vybavenosť podniku	113
4.1	Majetok a kapitál podniku	115
4.2	Majetok podniku	116
4.2.1	Dlhodobý majetok podniku	117
4.2.2	Krátkodobý majetok podniku	138
4.3	Kapitál podniku	146
4.3.1	Potreba a zdroje kapitálu	147
4.3.2	Formy financovania kapitálu	151
4.3.3	Ukazovatele merania efektívnosti kapitálu	155
4.3.4	Bilančná rovnováha a stavy bilančnej nerovnováhy	157
4.4	Optimálna kapitálová štruktúra (optimálna zadlženosť) podniku, determinanty kapitálovej štruktúry podniku	158
5.	kapitola Ekonomická optimalizácia obežného majetku v podniku	175
5.1	Zásoby podniku	175
5.1.1	Výpočet optimalizácie zásob	176
5.2	Pracovný kapitál	183
5.3	Modely optimalizácie pohotových peňažných prostriedkov	186
5.3.1	Baumolov model riadenia hotovosti	187
5.3.2	Miller-Orrov model	189
6.	kapitola Výnosy, náklady a výsledok hospodárenia	191
6.1	Vzťah medzi výnosmi, nákladmi a výsledkom hospodárenia	191
6.1.1	Klasifikácia nákladov	192
6.1.2	Výnosy podniku	194
6.2	Výsledok hospodárenia	197
6.3	Spresnenie štruktúry výsledku hospodárenia a výpočet výsledku hospodárenia pred zdanením daňou z príjmov	200
6.4	Strata, vyrovnanie sa so stratou a rozdelenie zisku	203
6.4.1	Rozdelenie zisku a vysporiadanie straty	204
6.5	Objemové ukazovatele výkazu zisku a strát	206
6.5.1	Ukazovatele rentability	206
7.	kapitola Produkčná funkcia – teoretický základ ekonomiky výroby	223
7.1	Pojem produkčnej funkcie	223

7.2	Druhy produkčných funkcií.....	224
7.3	Optimum firmy.....	233
7.4	Produkčná funkcia v dlhom období.....	236
8.	kapitola Manažérske chápanie výnosov, nákladov a zisku	239
8.1	Výnosy a ich maximalizácia.....	239
8.2	Manažérske chápanie nákladov.....	242
8.2.1	Nákladové funkcie.....	246
8.2.2	Skúmanie závislosti nákladov – modelovanie nákladov	250
8.3	Manažérske chápanie zisku.....	253
8.3.1	Rovnováha podniku a maximálny zisk.....	255
8.3.2	Rozhodovanie firmy o objeme výroby v krátkom období.....	258
9.	kapitola Tok peňažných prostriedkov podniku	265
9.1	Metódy zostavovania cash flow	266
9.2	Výkaz cash flow	267
9.3	Cash flow ako ukazovateľ	269
10.	kapitola Investičná činnosť podniku	273
10.1	Pojem, druhy a financovanie investícií	273
10.2	Úloha investícií v rozvoji ekonomiky.....	274
10.3	Dlhodobé ciele a investičné stratégie.....	275
10.4	Kapitálové rozpočty výdavov a očakávaných peňažných príjmov z investícií.....	276
10.4.1	Identifikácia kapitálových výdavov	277
10.4.2	Identifikácia peňažných príjmov z investícií.....	279
10.5	Hodnotenie efektívnosti investícií	281
10.5.1	Metóda priemerných ročných nákladov	283
10.5.2	Metóda diskontovaných nákladov	283
10.5.3	Čistá súčasná hodnota a index ziskovosti.....	284
10.5.4	Vnútorne výnosové percento	286
10.5.5	Priemerná výnosnosť a doba návratnosti	287
10.5.6	Zvláštnosti investícií do poľnohospodárstva.....	290
II.	ČASŤ EKONOMIKA PODNIKOV	293
11.	kapitola Návratnosť vynaložených nákladov.....	295
11.1	Všeobecné podmienky návratnosti nákladov.....	295
11.2	Faktory určujúce návratnosť nákladov	298
11.3	Analýza bodu zvratu, výpočet ukazovateľov návratnosti a výrobného zisku.....	300
11.4	Modelové prístupy tvorby zisku	313
11.5	Analýza ziskovosti podniku – páky.....	315
12.	kapitola Stupne efektívnosti nákladov	325
12.1	Stupne efektívnosti nákladov na výrobu.....	325
12.1.1	Variabilné náklady	325
12.1.2	Fixné náklady.....	327
12.2	Posudzovanie efektívnosti nákladov na výrobu.....	329
12.3	Vymedzenie intenzifikačných a neintenzifikačných nákladov	329
13.	kapitola Analýza partiálnych výstupov podniku	335
13.1	Analýza výrobných faktorov vo výrobnom procese	335

13.1.1	Analýza práce a aktivizácia ľudského činiteľa	336
13.1.2	Analýza produktivity práce	337
13.1.3	Využitie výrobnnej kapacity podniku	341
13.1.4	Normovanie práce a stanovenie potreby zamestnancov	342
13.1.5	Analýza využitia pracovnej sily	343
13.1.6	Odmeňovanie zamestnancov	344
13.1.7	Analýza efektívnosti výrobného procesu	348
14.	kapitola Stanovenie hodnoty podniku	357
14.1	Cena verzus hodnota	357
14.2	Stanovenie všeobecnej hodnoty podniku, resp. jeho časti	357
14.3	Metódy stanovenia všeobecnej hodnoty podniku, resp. jeho časti	359
14.4	Stanovenie ceny spoločnosti	368
15.	kapitola Tradičné verzus novodobé metódy merania výkonnosti podniku	371
15.1	Historický pohľad na meranie výkonnosti podniku	372
15.2	Klasické ukazovatele merania ekonomiky podniku	374
15.3	Novodobé metódy merania a riadenia výkonnosti podniku	375
III.	ČASŤ PODNIKOVOHOSPODÁRSKA NÁUKA	383
16.	kapitola Aplikácia kvantitatívnych metód v podnikovohospodárskej teórii	385
16.1	Prípadové štúdie k DEA modelom	390
17.	kapitola Metódy medzipodnikovej komparácie	405
18.	kapitola Obehové hospodárstvo	415
18.1	Kolobeh materiálu v podniku	417
18.1.1	Podnik ako súčasť obehového hospodárstva/bioekonomiky	419
18.2	Merateľné ukazovatele obehového hospodárstva	420
18.2.1	Fázy LCA	420
18.2.2	Typy LCA	422
18.3	Efektivita využívania zdrojov v podniku	422
18.4	Spoločenská zodpovednosť firiem a jej vplyv na efektívne nakladanie so zdrojmi	425
18.4.1	Koncept spoločenskej zodpovednosti podnikov v obehovom hospodárstve	426
18.4.2	Environmentálna stratégia podnikov	427
18.5	Business modely obehového hospodárstva	428
18.6	Obehové hospodárstvo a udržateľná výkonnosť firiem	429
19.	kapitola Digitálny podnik	431
19.1	Ako začať digitalizáciu	432
19.2	Budovanie digitálneho podniku	432
19.3	Digitalizácia meniaci spôsob podnikania	436
19.4	Rámec digitálnej transformácie podnikov	436
19.5	Vývoj digitálnej transformácie podnikov v čase	437
19.6	Stratégia digitálnej transformácie Slovenska 2030	438
	Literatúra	439

PREDSLOV

Publikácia, ktorá sa vám dostala do rúk, je určená predovšetkým študentom Fakulty ekonomiky a manažmentu Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre. Je základnou študijnou literatúrou pre tých študentov, ktorých štúdium je orientované na študijné programy, v ktorých je tento predmet zaradený do povinného jadra znalostí. Neznamená to však, že učebnica nie je využiteľná aj na iných fakultách a študijných programoch, ktorých cieľom je poskytnúť študentom základné poznatky z problematiky podnikovohospodárskej náuky. Učebnica poskytuje širokú škálu tém týkajúcich sa teoretických oblastí podnikovej ekonomiky a svojím obsahom môže byť využiteľná aj pre odbornú verejnosť zaoberajúcou sa problematikou ekonomického riadenia podniku.

Predkladaná vysokoškolská učebnica z oblasti podnikovohospodárskej náuky je súčasťou všeobecnej ekonómie ako vedy o hospodárstve. Objektom jej skúmania sú hospodárske procesy, ktoré sa odohrávajú v podnikoch. Jej cieľom je poskytnúť vedecké poznatky pre racionálny hospodársky život podnikov. Podnikovo hospodárska náuka je všeobecnou teóriou hospodárskych procesov podnikov, je spoločná a aplikovateľná na všetky typy podnikov, odborov a odvetví podnikania. Obsahové zameranie predkladanej učebnej pomôcky sa vzťahuje buď na národohospodárske odvetvie či odbor podnikania (podnikovohospodárska náuka priemyselných podnikov, poľnohospodárskych podnikov, bánk, poisťovní), alebo na funkčné hľadisko transformačného procesu podniku (zásobovanie podniku, podnikové financie, investičný rozvoj) či na metodologické hľadisko (podniková štatistika a výkazníctvo, modelovanie nákladov, výnosov, zisku a pod.).

V predkladanej vysokoškolskej učebnici je pozornosť venovaná aj špecifikám reprodukčného procesu prebiehajúcim v odvetví poľnohospodárstva s ich priamym vplyvom na naturálne a ekonomické výsledky poľnohospodárskych podnikov a špecifické nesúlady medzi jednotlivými formami procesov, ktoré na úrovni podnikov prebiehajú.

Podnik vo všeobecnosti vystupuje ako ekonomicky a právne samostatná podnikateľská jednotka, existujúca so zámerom podnikat' a ekonomicky sa realizovať. Tvoria ju veci (pozemky, budovy, stroje), majetkové práva (patenty, licencie), nehmotné práva (obchodné meno, postavenie na trhu) a osobné zložky (pracovníci, ich kvalifikácia a štruktúra).

Samostatné rozhodovanie podniku o predmete jeho podnikania (čo, ako a pre koho vyrábať) a právnej forme podnikania umožňuje podniku prijímať racionálne opatrenia v oblasti alokácie výrobných faktorov, o miere použitia cudzieho a vlastného kapitálu, o rozdelení a použití výsledku hospodárenia a ďalších otázkach rozhodujúcich o prosperite a efektívnosti podniku.

Učebnica vychádza z rešpektovania historického vývoja náuky o podniku a siaha až do obdobia, kedy sa začali formulovať prvé poznatky o zákonitostiach podnikového procesu. Poskytuje prierez názorov na ekonomické fungovanie podnikov a úlohu ekonomických kategórií v ich rozvoji v rozdielnom spoločensko-ekonomickom prostredí.

Štruktúra vysokoškolskej učebnice *Podnikovohospodárska náuka* je zvolená tak, aby poskytovala základné vedomosti pre oblasť podnikovej ekonomiky na úrovni bakalárskeho, inžinierskeho a doktorandského stupňa štúdia v študijnom programe ekonomika a manažment podniku. Je napísaná tak, aby čitateľ získal základné poznatky o základných charakteristikách podniku z hľadiska všeobecne platných princípov trhovej ekonomiky, z hľadiska produkčných vzťahov v oblasti podnikového transformačného procesu a naturálnom, hodnotovom a tokovom pohľade na procesy podniku. Z týchto súvislostí vyplýva, že každý čitateľ tejto predkladanej učebnice po jej prečítaní získa dôležité poznatky o základných rozhodovacích problémoch, ktoré musí riešiť ekonóm a manažér podniku. Zvládnutím uvedených problémov môže aktívne ovplyvňovať jeho súčasnosť ako aj budúci vývoj.

Na záver dúfame, že štúdium tejto učebnice prinesie jej čitateľom mnoho nových odborných poznatkov z problematiky podnikovohospodárskej náuky.

Autori

Peter Bielik, Natália Turčeková,
Izabela Adamičková, Renáta Benda Prokeínová,
Tatiana Bullová, Dominika Čeryová,
Zuzana Kapustová, Stefaniia Belinska

PODNIKOVĽOHOSPODÁRSKA TEÓRIA

Vydala: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Vydanie: prvé

Náklad: 350 ks

Rok vydania: 2021

Počet strán: 447

Grafická úprava: Tatiana Šmehilová

Tlač: Vydavateľstvo SPU v Nitre

AH-VH: 32,11-32,71

ISBN 978-80-552-2368-1

Táto publikácia bola vytlačená na ekologickom papieri.

